

Jaša
L. Zlobec

Kultura brez države lahko preživi, očitno pa tudi država brez kulture

Naravnost presenetljivo je, da se je urednik Sodobnosti po dveh letih prvi spomnil in sprožil širši razmislek o vprašanjih, na katera bi kot narod z novopečeno državo že zdavnaj morali poiskati ključne odgovore. Samo na kratko pogledjmo, kako klavrn je trenutni položaj na ravni samospraševanja in samoanalize.

Pred časom (še sploh kdo ve, kdaj?) je bil z velikim pompom in rompom ustanovljen Slovenski kulturni zbor, ki naj bi predstavljal slovensko kulturo in se bojeval za njene interese. Doslej ta zbor ni storil toliko, kot je za nohtom črnega.

Minister za kulturo je začel svoj mandat z veliki besedami o tem, kako bo pa zdaj vse čisto drugače. V novi demokraciji bodo popravljene stare krivice, konec bo ideološkega vmešavanja v umetnost, vzpostavljeno bo ravnotežje med klasično in moderno in tako naprej. Vendar razen zmerjavk na račun pretekle komunistične kulturne politike novi minister ni naredil ničesar. Pač, sprivatiziral je svoj resor do te mere, da nihče ne ve, kam in v kolikšnih količinah se razporeja pičli kulturniški dinar ali tolar ali kar že je. Po vztrajnih poslanskih zahtevah je najvišji kulturni uradnik po skoraj dveh letih ministrovanja spisal štiri tipkane strani dolgo besedilce, v katerem ni nič oprijemljivega razen ponovnega vnašanja ideoloških in estetskih meril v kulturno politiko. In potem je tu še skupščinski odbor za kulturo, ki se sicer vseskozi pritožuje nad ministrom, vendar brez vsake koristi. In nekdam legendarno Društvo slovenskih pisateljev? Ostal bom raje stanovsko lojalen.

To nenavadno mrtvilo gotovo ni naključje ali posledica lenobe in nemarnosti posameznih umetnikov in kulturnikov. Kaj je torej pičilo slovensko kulturo, da vdano trpi in molči, ko minister meseca februarja otožno pove, da je v letošnjem republiškem proračunu kulturi namenjenega realno trikrat manj denarja kot lani. In lani ga je bilo bistveno manj kot predlani. Kaj je s to kulturo, ki se ji zdi očitno popolnoma normalno, da je v letošnjem proračunu za gradnjo in obnovo vojaških objektov pripravljene natančno *trinajstkrat* več denarja kot za vse investicije in vzdrževanje kulturnih objektov, se pravi muzejev, galerij, gledališč, cerkva, gradov, kulturnih spomenikov in tako dalje.

Če je pred leti policaj grdo pogledal slovenskega pisatelja, je bil takoj ogenj v strehi, in prav je tako. Če danes obrambni minister javno zmerja in žali slovenskega pesnika, ki je vrh vsega še predsednik nacionalnega PEN kluba, se nihče ne zgane in ne migne s prstom.

Ne bi se na tem mestu loteval socioloških in psiholoških analiz. Tvegaj bi le nekaj preprostih misli. Vseh petinštirideset povojnih let smo na Slovenskem živeli dinamično, s čimer nočem niti najmanj minimalizirati povojnega terorja. Vendar je že v petdesetih letih prišlo do prvih otoplitev in potem tako naprej, z vsemi nihanji in regresijami. Vsekakor pa je bilo vsaj zadnjih petnajst let jasno, da se neko obdobje vztrajno in neustavljivo bliža svojemu koncu. S trdim bojem osvojenih svoboščin ni bilo več mogoče kar

tako samodejno jemati nazaj. Pomlad se je bližala in večni led in sneg sta nezadržno kopnela. Demokracijo, po kateri smo tako hrepeneli, si je vsak zamišljal po svoje. In ko je končno prišel čas svobodnih volitev, političnih strank, nenadzorovanih medijev, smo bili v resnici vsi razočarani. Svoboda je bila drugačna, kot smo jo sanjali – vse preveč plehka, dobičkaželjna, maščevalna in antiintelektualna. Prekipevali smo od volje do boja, a nendaroma ni bilo pravega prostora za ta boj. Nadomestilo ga je pritlehno prerivanje za položaje, moč, vpliv.

Največ iluzij se je gotovo razblinilo prav v kulturi, ki je nosila eno glavnih bremen v prizadevanjih za demokratično in svobodno Slovenijo. Izkazalo se je, kako prav so imeli tisti teoretiki (ki jih pri nas nismo ne prevajali ne cenili), ki so razlagali, kako se kultura, ki pred sabo nima tudi etičnih ciljev in ki ji ni treba vsak dan znova osvajati svobode, poleni in izprazni. Zadnja leta socializma so bila naravnost idealna za slovensko kulturo, pa naj se te besede še tako cinično slišijo. Brutalnega nadzorovanja in kaznovanja ni bilo več, družbeni mehanizmi pa so bili še zmerom ravno toliko nedemokratični, da jih je bilo smiselno rušiti in demontirati.

Pa še nekaj je, kar bo zvenelo do konca bogokletno. Ves čas smo se zmrdovali, da socializem potrebuje kulturo samo kot svojo izložbo. Mogoče res, ampak dejstvo je, da se s tako kapilarno razvito kulturno mrežo, kot smo jo imeli na Slovenskem, niso mogli pohvaliti tako rekoč nikjer drugje. Toda prišli so glasniki novih časov, ki bi radi s prav patološkim sovraštvom uničili in razdejali vse, kar je od včeraj. Vse, čisto vse naj bi bilo okuženo z bacilom boljše vizma. In sumljivi so prav vsi kulturniki po vrsti, saj so lahko izdajali knjige, pisali drame in razstavljali svoje slike samo zato, ker so bili zvesti hlapiči prejšnjega režima. Novi profeti bi radi na pogorišču rdeče preteklosti obnovili še starejšo podobo sveta, o kateri ni dandanes nikjer v Evropi več ne duha ne sluha. Vrnitev v domačijskost, kampanilizem, folkloro, bogaboječnost. To seveda ne more biti pravi vzorec za slovensko kulturo leta 1992.

Ni pa ta perspektiva niti najmanj nedolžna. Še zmerom namreč živimo v evforiji zaradi naše uspešno prehojene poti v državnost. Nekako se nam zdi, da bo tudi slovenska kultura v novih časih zasijala v vsej bleščavi in da bo naš prodor v Evropo in svet dosti uspešnejši, kot je bil doslej. To je seveda zmeta. Z novim položajem smo nepreklicno izgubili dobršen del svoje zanimivosti. Ne samo, da je disidentstva konec, konec je tudi privilegirane slovenske lege med vzhodom in zahodom, med realsozializmom in parlamentarno demokracijo. Konec je slovenskega uspešnega plasmaja pri Hrvatih, Srbih, Bosancih, Makedoncih... Zdaj sicer smo samostojna in suverena – z vsemi omejitvami in dvomi, ki ovijajo to besedo v sodobnem času – država, vendar hkrati tudi majhna država. Samo pomislimo, koliko zanimanja velja pri nas denimo za sodobno ciprsko, finsko, ukrajinsko, nigerijsko literaturo... In to niso vse majhne države – prav nasprotno. Veliko je poklicanih, malo izvoljenih, pa še ti izvoljeni skorajda brez izjeme pripadajo tako imenovanim zgodovinskim narodom. Zato bi bil skrajno previden, preden bi začel govoriti o dialogu enakovrednih narodov. Še Francozi in Italijani so čisto obupani, ker na kulturnem področju iz leta v leto bolj drsijo v drugo ligo. V prvi je prostora tako ali tako samo za enega.

Vse to pa niti najmanj niso razlogi za malodušje. Slovenci že doslej nismo imeli posebnega kompleksa do belega sveta. V veliki meri tudi zaradi

svoje izjemne drže med drugo svetovno vojno – na kar slabovidno pozabljajo vsi tisti, ki bi radi demonizirali ali vsaj izbrisali vse, kar ni po njihovi ideološki matrici.

Res pa je, da je bila pod socializmom promocija Slovenije skozi kulturo skrajno neučinkovita, neinventivna in sploh žalostna. Pevski zbori, folklorne skupine, sem in tja kakšno gledališko gostovanje, ki smo ga sicer povzdigovali v zvezde, je pa skrajno vprašljivo, ali so bili ti relativno veliki denarji res smotrno vloženi. Žal je treba odkrito reči, da ima nova oblast še bolj nesrečno roko. Mislim, da imamo opraviti s temeljnim nesporazumom. Govorimo o nacionalnem kulturnem programu kot o nečem, kar mora celemu svetu usodno in veličastno prikazati bistvo slovenske identitete in neponovljivosti. Napisali bomo slovensko Vojno in mir, naslikali slovensko Guernico in Poslednjo sodbo, skomponirali slovensko deveto simfonijo in ustvarili slovenskega Hamleta. Vsi takšni nacionalni kulturni programi se žalostno končajo. Seveda, potrebujemo prioritete, vedeti moramo, kaj hočemo, ampak predvsem moramo ustvariti razmere, da bodo lahko ustvarjalci ustvarjali. To in samo to je vloga države, naj bo slovenska ali culukafrska. Razmere pomenijo seveda marsikaj, od štipendij do ateljejev, od socialnega zavarovanja do davkov. Novi davek od dohodnine, denimo, ki je pisatelja in druge ustvarjalce izenačil z obrtniki in jim nabil petindvajset odstotkov, je slovenski kulturi povzročil več škode, kot bi jo še tako zoprna cenzura.

Ker torej nacionalni programi ne bodo katapultirali Slovenije v sam evropski vrh, bo sledilo grenko razočaranje. In tu tiči nevarnost užaljenega zapiranja vase in zmrdovanja nad vsem tujim in drugačnim. Že vidim, kako se bodo ponavljali stari časi, samo v drugi preobleki. To je samo posnemanje tujih modnih tokov, to ni za naše ljudi, to ni po meri slovenske duše...

In pri tem svojem hlastanju po evropskih uspehih pozabljamo na drugo stran. Kako je s plasmajem Evrope pri nas? Kakšno prevodno literaturo tiskamo in koliko? Lahko povem kar iz svojih založniških izkušenj: komajda za vzorec. Pa se mi zdi še kako pomembno, da se na vseh ravneh čimprej in kar se da temeljito vključimo v mrežo evropskih kulturnih institucij in programov. Do Benetk ali do Dunaja je le streljaj, pa nismo storili ničesar organiziranega, da bi si – tako rekoč zastoj – postregli z bogato obložene kulturne mize.

In še nekaj. Ni se nam treba pretirano pehati. Če bomo delali dobro, bo sem in tja kakšen dosežek odmeval tudi v Evropi. Ampak ne pozabimo, da je ustvarjanje od nekdaj namenjeno bližnjemu. To pomeni tako posamezniku kot občestvu, v katerem ustvarjalec živi. To, kar je za gospodarstvo nevarna avtarkija, je za kulturo naravno stanje stvari. Za koga sta pisala Dostojevski in Tolstoj, za koga je pisal Singer? Ne za Američane in ne za Japonce.

Vse te dileme so obstajale tudi pred slovensko samostojnostjo. Samo da danes ni več nikogar zunaj nas samih, ki bi lahko s prstom kazali nanj in si jokali na ramenih. Samostojnost razumem predvsem tako, da človek in narod vzameta svojo usodo v svoje roke in z njo odgovorno in resno ravnata. Slovenska kultura je nujno potrebna predvsem Slovincem samim. V tem trenutku delamo z njo kot svinja z mehoma. V preteklosti smo sicer Slovenijo pogosto primerjali z Atenami, a dandanašnji očitno prisegamo na vojščaški duh Šparte. A nikar ne pozabimo: pretepati se zna vsak bedak.